

Տարեկան 10 բուլբ, վեց ամիսը՝ 6 բուլբ, երեք ամիսը՝ 3 բ.50 կ.,
ամիսը՝ 1 բ., հատուկ 5 կ.:
Բաժանարար գրուած Բիբլիոթեկայի խմբագրատանը:

Խմբագրութեան հասցեն՝ Тифлисъ Редакция „Норъ Даръ“
կամ Tiflis, Rédaction „Nor-Dar“

Խմբագրութիւնը բաց է ամեն օր (բացի առաջ օրերէն) ժամը 9-ից
մինչև 2-ը: Յայտարարութիւններն ընդունուած են ամեն լեզուներով:
Ծայրագրութիւնները բաժին 2 կ., լրիկլամները համար կրկնապատկի:

ԲՈՒՆԻՆԻՆԻՆԻՆԻՆ

Առաջին օրը.—Հայոց ազգն
աղբաւ է:
Քրոնիկոն.—Լուրեր:
Մեզ գրուած են.—Հաղախից:
Թիֆլիսի գործակատարների փոխա-
գարձ օգնութեան ընկերութեան հաշիւն
կէտերը:
Թիֆլիսի Կոմիտէի ներք.—Նամակ
Պարզեցութեան, Ստամբուլ:
Օտար կեանք:
Քաղաքական.—Թիբեթի
ստորիա-Ունգարիա: Փրանսիա:
Հեռագրական լուրեր:
Բանասիրական.—Պարսից ող-
բերական ներկայացումները:
Տեղեկատուութիւններ:
Յայտարարութիւններ:

Թիֆլիս, 8 յունիսի 1901 թ.
ՀԱՅՈՑ ԱԶԳՆ ԱՂԲԱՆ Է

Նախընթաց համարում սկսուած
ը վերջացնենք:

Պարբերում ուրեմն հայոց մե-
ծածախս եկեղեցի չպէտք է չի-
նել և նրա համար, որպէս զի
հայ աղբատին, հայ ուսանողին,
հայ գրագէտին... ողորմութիւն
տուող բարեսիրտ ֆրանսիացին
այն հաւատի մնայ, թէ հայ ազ-
գին աղբատ է և զթուլութեան կա-
րօտ, այլապէս —պ. Բասմազեանի
դատողութեամբ—հայերն էլ երես-
շին ունենալ ֆրանսիացու բարե-
սիրտութիւնը շահագործելու...

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԳՐԱՐԱՆԱԿԱՆ
ԿՈՄԻՏԵՆԵՐԸ
(Նամակ Պարսկաստանից)

Սոյն տարուայ ապրիլի ինն էր, օրը
երկուշաբթի. ցերեկուայ ժամը ճիշտ
2 1/2-ին պարսիկ ուղեգնիս հետ միասին
քայլերս օւղեցի զէպի պարսից մաք-
սառուը, որն այդ ժամանակ յարմարեց-
րած էր թատրոնական ներկայացումնե-
րի համար: Մի քանի բուլբից յետոյ
հասնելով այնտեղ մեծ դռներէն ներս
մտայ և սանդուխտներով վեր բարձրա-
ցայ: Մտայ այն սենեակը, որտեղ ինձ
համար առել էին որոշել և որտեղ էլ
գեղասանները հագնուած էին իրենց շո-
րերը: Տեղանստեղով սկսեցի շորս կողմս
դիտել, և ինչ եմ տեսնում.—ընդարձակ
մաքսատան քանդակուած պատերը բո-
լորովին նորոգուած և նախկին ուղե-
րի, շորերի, էշերի ու հակերի տեղը
բաշխել են գեղեցիկ կամարներ, դարձա-
րուած թանկագին գորգերով, ջահերով,
լապտերներով: Առաջին սենեակը բա-
նական տպաւորիչ և շաքնոց, իսկ երկ-
րորդ սենեակը, հակառակ առաջինի,
կատարեալ բարեխառն խառնակութիւն
է ներկայացնում.—մի կողմում, գետնի
վրայ հարկուրու կիներն են նստատա-
սի և շարասանների մէջ փաթաթուած և ե-
րեսներն սպիտակ քրօով ծածկած ըստ
հրամանի իրենց մեծ մարգարէի, որով
կիներ իւր ամուսնու մօտ միայն կարող է

լինչպիսի նախատինք ամբողջ
հայոց ազգին և նրա անուանը:
Մենք լիովին համոզուած ենք,
որ պ. Բասմազեանը իւր ազգը
նախատելու միտք չէ ունեցել,
ընդհակառակն հաւատացած է,
որ մի շատ նպատակադարձ
դատողութիւն է անում: Հէնց
ցաւն էլ այդ է, որ նա ամբողջ
ազգը վերաւորելով, ստորացնե-
լով՝ չէ իմանում, որ վերաւո-
րում և ստորացնում է:

Պարոն իսկապէս և ակամայ
արտայայտիչ է հայութեան մէջ
տիրող հոգուն, որ առաջ է դա-
լիս աղբային արժանապատու-
թեան գեղացունքի, ինչէ չա-
սենք չզոյւլութիւնը, թուլութիւ-
նից:

Նախ մեզ համար անհասկանա-
լի է, թէ ինչու բարեսիրտ ֆրան-
սիացին Պարբերում հայոց հոյա-
կապ եկեղեցի տեսնելով չպէտք
է մեկնէ իւր ձեռքն օգնութիւն
լնդրող անօգնական, աղբատ
հային:

Ամեն տեղէլ խեղճ ունեւորից
օգնութիւն է խնդրում, թշուառը
բաղդաւորին է դիմում. դա խղճի
լնդր է. ամեն բարեմարդ կօգի
և կարող է օգնել իւր նման՝ բայց
օգնութեան կարօտ մարդուն,
կարող է և չօգնել. և ինչու պէտք
է մի հոյակապ եկեղեցու դոյու-

երեսը բանալ, իսկ անծանօթի, նոյն
իսկ ամուսնու եղբոր մօտ երեսը բաց
անելու իրաւունք չունի, որովհետեւ և
րեսն օտարին ցոյց տայ թէ չէ՝ նա
պղծուած կը համարուի: Հասնելի գրկում
ծծկեր երեսները կամ փաշտել մանուկ-
ներ կային: Իսկ միւս կողմը, կանանց
չըջանից դուրս, գարձաւ գետնի վրայ
նստած կամ կանգնած էին տղամարդիկ՝
որը գլխաւաց, որը ոտաբորիկ, որն էլ
զգգգուած հագուստներով: Այդպէս հա-
ւաքուած էին մօտ 1000—1500 հոգի,
որոնց բարձրացրած աղմուկը սարսա-
փելի էր. մէկը լալիս էր, մի ուրիշը
բարձրաձայն ծիծաղում, երրորդը օտու-
կանի ծեծի չղիմակաւով՝ «էյ, վայ
դադայ, վայ նանայ» (վայ հայրիկ, վայ
մայրիկ) էր գոգում:

Ջարդարուած կամարների տակ ա-
թուները վրայ նստել են բարձրաստի-
ճան պաշտօնեաներն ու վաճառական
ները, որոնց մէկը թէյ է խմում, միւսը
զէլլան է ծխում, մի երրորդը շարքաթ
անուշ անում այլն: Այդ կամարներն ի-
րենց ծախսով բարձրաստիճան պաշտօ-
նեաները չինել են տուել տառ օրուայ
համար միայն: Իսկ դերասանների վարձի
և այլ ծախսերի մասին թագածառանգ
լինան է հոգում:

Տարին մի անգամ, թուրքաց Մուհա-
րէմ ամիր մէկից մինչև տասը՝ պարսից
մաքսատունը փոխադրում է մի այլ տեղ,
իսկ նախկին շինութիւնը տառ օրուայ
համար նորոգում և գարգաւում են մար-
գաւները: Ողբերգական ներկայացումնե-
րի համար. Դահլիճի մէջ տեղը, կամար-
ների տակ չինում է թատրոնական
բեմը, իսկ շորս կողմերից նայում են
հանգիստականները: Այս տարի նրանց

թիւնն արգելք լինի բարեսիրտ
մարդունբարեգործութիւն անելու:
Եթէ Թիֆլիսում մի հայի մօ-
տենայ փողոցում մէկը և յայտնէ,
որ միջոց չունի հայրենիք վերա-
դառնալու, և օգնութիւն խնդրէ,
միթէ հայը նրան ոչինչ չի տալ
այն պատճառով, որ այդ խնդրո-
ղը ֆրանսիացի է, հարուստ և մեծ
ազգի գաւակ, որ միմիայն իցոյց
աշխարհի, իսկ գուարճութեան
համար հարկւաւոր մրիօններ
արժող արձաններ ունի կանգ-
նեցրած, որ հարկւաւոր մրիօն-
ներ է ծախսում այլ և այլ երկրներ
գրաւելու և այլ բաների վրայ: Մի-
թէ հայը կասէ և կարող է ասել,
թէ ֆրանսիան հարուստ է, ու-
րեմն ինքը պարտաւոր չէ նրան
օգնելու:

Հնդհանուր ազգայնեք են տե-
ղի ունենում և ամբողջ քաղաք-
ներ, հասարակութիւններ հրդե-
հի, հնդկի, երկրաշարժների, սո-
վի են մատնուած և ամեն տեղից
զրանց օգնում են: Այդպիսի
զէպերում օգնութիւն են հասցնել
Մերիա, Փրանսիա, Հնդկաստան,
Անգլիա, Ռուսիա և ամեն երկր-
ները: Հասարակութեան մաս-
նակցել են և շատ հայեր. ոչ որ
չի ասել, թէ Անգլիան, Փրան-
սիան խիստ հարուստ են և այլն
և այլն, և չի էլ ասել:

Մուհարրէմի մէկը մեր ապրիլի վեցին
էր, իսկ ես ներկայ էի ապրիլի 9-ի,
կամ Մուհարրէմի 3-ի ներկայացման,
որը երրորդն էր. որովհետեւ այդ տասն
օրուայ ընթացք ու տասն գանգաւ ներ-
կայացումներն են տալիս:

Այդ օրուայ ներկայացման երկր Մու-
սիմն էր:

Մեծ մարգարէ Մուհամմէդն արու-
զաւակ չունէր, այլ մի թուռ ունէր իւր
աղջկանից. դա իմա հուսէյնն էր, որը
և յաջորդեց Մուհամմէդին: Ինչպէս յայտ-
նի է, մահմադականները մէջ երկու
յայտին, միմեանց հակառակ, աղանդներ
կան՝ չիտ և սիւնի: Չիտները մարգա-
րէն Մուհամմէդն էր, իսկ սիւնիները
Սմաը: Ինչպէս վերն ասացինք, Մու-
համմէդին յաջորդեց իւր թուռ իմամ
հուսէյնը, իսկ Սմաըն յաջորդեց իւր
որդին—Յզիզը: Իմամ հուսէյնի ավո-
նախնու քաղաքը Մեդինան էր, իսկ Յ-
զիզըն՝ Համ:

Երկու մահմադական թագաւորների
մէջ խոփութիւն ծագեց հետեւալ պատ-
ճառով.—Յզիզը պահանջում էր իմամ
հուսէյնից, որ սա ճանաչի իւր գերիշ-
խանութիւնը և իւր բոլոր ասածները
կատարի: Իսկ իմամ հուսէյնն ասում էր,
որ, ինքը լինելով մեծ մարգարէի թուռ
և սիւնիոյ ժամանակ յաջորդը, Յզիզը
պարտաւոր է ճանաչել իւր գերիշխա-
նութիւնը և դեռ որոշ քանակութեամբ
էլ հարկ պէտք է տալ. երկու կողմերից
ոչ միւր չկամեալով միմեանց զիջանել՝
աւելի ու աւելի լարում են միմեանց
զէմ և վերջը պատերազմ են յայտարա-
րում:

Իմամ հուսէյնը իւր հօրաբորջ որդի
Մուսալիմի կարգելով իւր գործերին հրա-

նել է հայոց հոյակապ եկեղեցի
էլ շինուի Պարբերում, այնուամե-
նայնիւ ֆրանսիացին իբրեւ մարդ
պարտաւոր է օգնել աղբատին և
որքին ուղում է հայ լինի, ուղում
է թուրք. դա, ինչպէս ասացինք,
ազատ խղճի գործ է:

Թէ որ հայոց ազգն աղբատ է,
աղբատ էլ կըմնայ և կըճանաչուի,
եթէ Պարբերում մէկի տեղ՝ տասը
հատ մեծածախս եկեղեցիներ
կանգնեցնուելու լինին:

Վերին աստիճանի օտարտի
լողիկա է և, աւելացնենք, ան-
բարոյական ու ազգի համար ստո-
րացուցիչ վարդապետութիւն է
այն, որ հայոց ազգը պէտք է
աղբատ ճանաչուի, որպէս զի
եւրոպա ընկած այս և այն հայը
կարողանայ օգնութիւն հայցել
և ստանալ եւրոպացիներից:

Ազգն աղբատ ներկայացնել և
նրա աղբատութիւնը շահագոր-
ծել—դա խաչագործութեան մի
տեսակն է:

Ճշմարտութիւնը պէտք է խոս-
տովանել, մանաւանդ այդ ճշ-
մարտութիւնը յայտնելով դործը
չի վնասում. հայոց ազգը նիւ-
թականապէս ամենին աղբատ
չէ. հայոց ազգն իւր եկեղեցու
հետ միասին կարող է իւր որեւ-
րը պահել և խնամել, կարող է
օգնութեան կարօտ մատաղ սե-

րնդի կըթուլութեան համար պա-
հանջուած ծախքն անել, պարոյներ
հաստատել, հրահանգներ, ան-
կեանքներ հիմնել և այլն և այլն:

Հայոց ազգը փողով աղբատ
չէ ամենին, հայոց ազգն աղբատ
է—հոգով:

Այս է ճշմարտութիւնը որ չը-
պէտք է թագցնել:

Հոգու աղբատութիւնն առա-
ջացրել է մի ցաւալի հրահանգ-
ութիւն, որը աշըլ ընկնող նշան-
ներից մէկն էլ «ազգի անունը և
աղբատութիւնը» շահագործելու
արհեստն է, որին նուիրուած է
մարդկանց, երիտասարդների մի
պատկառելի թիւ:

Հոգու աղբատութեանն ենք
պարտական, որ զանազան սուտ
ուսանողներ, պորտաւոյժ մարդ-
դիկ կարողանում են օգտուել մեր
բարեխառնութիւնը բարեգործութիւ-
նից, այն ինչ՝ ճշմարիտ ուսանող-
ներ, պատուական, տաղանդաւոր
երիտասարդներ, որոնք կարող են
ապագայում շատ օգտուէտ լի-
նել իրենց ազգին և կրկինն ան-
շուշտ, — մնում են նիւթա-
կան միջոցներից գուրդ, խա-
րուած, ամենից մոռացուած. և մեր
«բարեխառնութիւնը» դրանց չեն տես-
նում, դրանց ձայնը չեն լսում:
Բայց խղիւրս այն է, թէ հո-

գաշատուած լինելով՝ փախչում են: Միւս-
լիւս վեր բարձրացնելով դուրսը՝ նայում
է իւր շուրջը, բայց առաջ... նա տես-
նում է, որ իւր գործը գաւաճանելով ի-
րեն փախել է, թաղանթով նրան իւր եր-
կու օրդիները ու հաւատարմ թիկնա-
պահի հետ միասին վտանգի մէջ: Յու-
սահատուած Միւսլիմն օրդիի ձայնով
կանչում է գործերին, բայց ի դժու-
րեանք արդէն միացել էին ձեռքեր
գործերի հետ: Տեսնելով որ մահ
է սպառում իրենց՝ նա իւր երկու
օրդիներին յանձնում է իւր հաւատարմ
թիկնապահին, որ նա մի կերպ ազատէ
գտնէ նրանց կեանքը, իսկ ինքը վճռում
է միայնակ կուռելու ձեռքեր ամբողջ
գործաւանդի հետ:

Տեսարանը շատ յուզիչ է, երբ որ
Միւսլիմը գրկած իւր դաւաճներին՝ հրա-
ժեշտի ողջոյնն է տալիս նրանց: Ողբի-
նքը տեսնելով հօր այդ տխուր և յու-
սահատ գրութիւնը աղբատում են, որ
թոյլ տայ իրենց կուռելու թշնամու
զէմ և մեռնելու կամ ապրելու հօր հետ
միասին, բայց հայրն արտասուքն աշը-
րին տխուր ձայնով մեղմում է նրանց
խղիւրը: Վերջապէս նրանք բաժանու-
մ են, Բաժանուելուց յետոյ սկսում է
կուռել: Միւսլիմը մեղմացնելով սուրը,
իսկ վահանը դէմ տալով թշնամու սը-
րերին յարձակուելով մտնում է ձեռքերի
գործի մէջ և սկսում է կուռել: Միւսլիմի
օրդիները, հեռուից տեսնելով որ իրենց
հայրն առանց որեւ օգնականի վերջին
յայտն էլ կտրած մնացել է մահուան
տաղանթի մէջ, վաղիվազ վերադառնում
մանում են կուռել մէջ, բայց զենք չու-
նալու պատճառով գետնից հող են վեր
առնում և չպրտում թշնամիների աշը-

երկրասարդները մէջ էլ ոգևորութիւնն սկսեց իջնել, գորգարանի գրեթէ ըսկսեցին պակասել, ընթերցողները չըջանալ փոքրացաւ։ Սրա պատճառն այն է, որ Սայմատի երկրասարդութիւնը նա խաճճեալ ոգի չունի, հէնց որ նրան ոգևորող, դէպի գործը դրողը անձնաւորութիւնը պակասում է, ինքն ևս ստանում է գործից, ինքն էլ հաճութիւնը այդ ընկերութիւնն այժմ շարունակում է իւր գոյութիւնը բաւական կանոնաւոր կերպով, դա ոչ թէ տեղացի երկրասարդութեան, այլ արտասահմանի օւսուցիչների շնորհիւն է։

Փայտաշէն գիւղում դարձեալ օտարական մի ուսուցիչի նախաձեռնութեամբ 8 տարեկ առաջ հիմնուեց «Բաժնի» գրադարանը, բայց ուսուցիչի հեռանալուց յետոյ ընթերցողներն սկսեցին դադարել գրադարան յաճախելուց, և հաստատութիւնը հետզհետէ քայքայուեց, այնպէս որ 2 տարեկ առաջ այնտեղ ուսուցչութիւն անող մի հմմտաբանաւոր թէ և փորձեց վերակենդանացնել, բայց հարկ եղած փորձառութիւնը և երկրասարդութեան աշխատութիւնը չունենալով՝ չկարողացաւ մի բան անել։

Ղաւառաւոր ևս դարձեալ ուսուսհայ մի ուսուցիչի ղեկավարութեամբ հիմնուեցաւ մի գրադարան, որը ոչ թէ շնորհիւ տեղացիներին, այլ անհատական շնորհիւ միջոց հիմա ընկնելով կառուցելով շարունակում է իւր գոյութիւնը։

Մարլաճ գիւղում 4—5 տարեկ առաջ վանքի մի ուսուցիչի հիմնեց գրադարան, բայց բոլր այդ ուսուցիչն այլ և այլ շահագործողներին ստիպուած հեռացաւ, գրադարանն ևս դադարեց ապրելուց, և գրեթէ ուղիղ գիւղի ինչ եղան։

Այս օրինակներն արդէն, կարծում եմ, բաւական կը լինին ցոյց տալու Սայմատի երկրասարդութեան թուրքութիւնը, իրենց երկրասարդներն անձամբ խոստովանել են, որ ինքնագիւղի հասարակական թէկուզ սկսուած մի գործ շարունակել չեն կարող, և ոչ թէ այն պատճառով որ կարողութիւն չունեն, այլ որ անտարբեր են։ Իրենց շատ աւելի հետաքրքրում է 10 կոպէկի առևտուրը, քան թէ մի գրադարանի գոյութիւնը։

Այսպէս է ահա Սայմատի իրեն թէ յառաջդիմութեան աւելի ընդունակ, ոգևորութեան և գաղափարականութեան աւելի հակամէտ մասը։

Սալոյ-Չորնցի

ՕՏԱՐ ԿԵՆՏՔ

Երկրասարդ Սպարիայում։—Մաքառումը նրանց դէմ։—Դոն-Սիլվիոյի Պայ-Օրդալը։—Օտարացիք երաւարանները Թիւրքիայում։—Նրանց դէմ եղած նոր կարգադրութիւնը։

Ամեն անգամ, երբ երողական ուրիշ թերթում կարդում եմ «Կղերականութեան», «Կղերական կուսակցութեան» որեւէ սխալագործութեան մասին, երբ դիտում եմ նրա բռնած ընթացքը քաղաքական և հասարակական խնդիրներում, միտքս են գալիս մեր հասարակութեան և մամուլի մէջ շատ անգամ արտասանուող կղեր, կղերականութիւն անմիտ բռնանքի իրենց հիդրականներով։ Անմիտ եմ անուանում, որովհետեւ այդ բռնաբեր միտք չունին մեզուս, որովհետեւ «Կղերական» կուսակցութիւն չենդաժողովում սարդիկ սղամալիք են այդպիսի կուսակցութիւն տեսնել իրենց հանդէպ, չփոխելով միանգամայն «Կղերականութիւն» գաղափարը «հոգեւորականութիւն» գաղափարի հետ։ Եւ ինչ է «Կղերականութիւնը», ինչ ոչ է սերկայացնում այն եւրոպայում և ինչպիսի շարքի է մարդկութեան և եկեղեցու համար, —այդ խնդրին թերեւս մի ուրիշ անգամ դառնաւ։ Այստեղ միայն նկատել եմ ուղում, որ եւրոպայում կղերականութեան, իրեն դասակարգային շահերը անհնար մի առանձին կատարել, դէմ են ոչ միայն աշխարհական այլ և այլ կուսակցութիւնները, ոչ միայն ոչ-կաթոլիկ

թիւ՝ բողոքական հոգեւորականութիւնը, այլ և շատ անգամ այդ կուսակցութիւնն իւր գրկում սնող կաթոլիկ եկեղեցու աղիւս, հասկացող պաշտօնականը։ Յայտնի է, թէ կղերականութիւնն ինչպէս միջին դարերից սկսած մինչև այժմ արեւաբաժն է անում սպանական ժողովուրդը, չորացնում նրա առաջդիմող տարրը, ոյժը։ Բայց այսօր այդ ժողովուրդն այլ ևս անկարող է տանել եղովնների կրած ցուրտը, ուղում է թօթափել իւր վրայ ծանրացող, ընկճող լուծը։ Հլատուել և շլատում են Սպարիայի ոյժերը Փիլիպպոս II-ի օրից ահագին ոյժ ստացած կղերականութեան ազդեցութեան տակ։ Այդ գործիւնեան խորտակումը միայն լարող է գրաւական լինել սպանական ժողովուրդի ապագայ բարօրութեան, այդ նպատակին են գիժում այժմ Սպարիայի հարազատ գաւաղները, որոնց թուով նաև աղիւս, հայրենիքի և եկեղեցու իսկական սրտացաւ հոգեւորականները։ Պատիւ իրենց։ Նրանք, այդպիսի հոգեւորականները, լաւ ըմբռնել են, որ եղովնապանութեան անկմամբ ոչ միայն չի կարող ընկնել եկեղեցու նշանակութիւնը, այլ կը բարձրանայ, որովհետեւ եղովններն իրենց գոյութեան օրից մինչև այժմ ոչ միայն օգուտ չեն տուել եկեղեցուն, այլ վնասել են նրան սաստիկ։ Սպարիայի այդ հասկացող, մի խուր հոգեւորականների գլուխ է տնցել Պայ-Օրդալը։ Պայ-Օրդալը, որը խիստ մարառում է սկսել եղովնականութեան դէմ, և ինչ ասել կուզէ, որ նա պարբերական, զրգարուում է կղերականութիւնը, նոյն իսկ գերմանական այդպիսի օրգաններում։ Նրան նպատակներ են վերագրում այդ թերթիքի կողմից, որ նա չէ ունեցել, յանցանքներ բարդում վրան, որ նա չէ գործել։ Այսպիսի շարախոսութիւններն առերժ են տուել նրան երեւան գալու և հրապարակով իւր կրօնական հայեացքներն ու ծրագիրը պարզելու, նա գրում է. «Որովհետեւ դանաղան օտար լրագրներ առերժ են գրել գրադարան ինքնով և այն կրօնական շարժմամբ, որն ևս իմ բարեկամները հետ միասին սկսել եմ, թող իմ առաջին ինքն լրագրի նրանց, որ ուղիղ են պատրի վերադրող հետեւեալ անհիմն լուրերը... 1) Որ իւր թէ են հեռացել եմ կաթոլիկ եկեղեցուց։ 2) Որ մենք այսպէս կամ այնպէս կուսում ենք անկոնութեան դէմ։ 3) Որ իւր թէ մէկն ու մէկը մեզինց թողել է արդէն իւր կուսակցութեան վիճակն և ամուսնացել է, կամ այդպիսի մտադրութիւն կայ։ 4) Որ ես կամ մէկն ու մէկը մենք ընկերակիցները ենթարկուել ենք արդէն եկեղեցական բանադրանքի։ 5) Որ հոռւմ արդէն հաստատել է այդպիսի մի բանադրանք։ որ ես կամ ընկերակից արդէն մէկը մտադիր ենք բողոքականութեան յարեւ, կամ այդպիսի մտադրութիւն ունենք։

Այս վերաբերմանը և զրգարուումը եւս յառաջդիմութեան ու առաջդիմումը նրանց։ «Այս վերաբերմանը և զրգարուումը թիւրքերի հոգեւորականներն ինքնուրում եմ ես յանուն պատուի, եթէ նրանք պատիւ ունեն, յանուն օրէնքի, եթէ նրանք քաղաքացիներ են, յանուն ուրիշ երեւող պատուիներին, եթէ նրանք քրիստոնէական են, —որ յետ անեն իրենց զրգարութիւնները։ Իսկ եթէ այդպէս չաւրուեն՝ այն ժամանակ իմ խղճիս առջև նրանք ստախոսներ են, պատուազուրկ են և յանցագործներ։ Այ թէ ինչ յարգելուց, այլ իրենց արժանապատուութիւնից զրգարած այդ մարդիկ պէտք է իրենց պարտը կատարեն։ Իայց հարց է, թէ արդեօք կրկատու ընեն նրանք իրենց պարտը... Դոն Սիլվիոյի մասին ապա պարզում է իւր ծրագիրը, ամփոփելով այնպէս. «Մենք կաթոլիկներ ենք, բայց ոչ կղերականներ, այլ հակակղերականներ»։ Նա որոշում է իւր դիրքը հոռւական եկեղեցու վերաբերմամբ, իւր կարծիքները մարդկային ամեն դասակարգերի մասին։

Նրա գաղափարները հիմնադրաբար են. «Միութիւն» օրոտող կարիք կայ. ազատութիւն՝ օրոտող տարակուսանք կայ. իսկ ամեն բանում՝ օրէնք։

Իւր բողոքն եկեղեց. վարչութիւնների դէմ ամփոփում է նա հետեւեալ կէտերում. —«1) Եկեղեցական իշխանութիւնն արգելել է ինչ կաթոլիկ վարդապետութեան պաշտօնական իշխանութիւնը, որը թողարկուած է օրէնքով և ընդհանրական եկեղեցու առաջնութեամբ. այդպիսով նա հակառակ է գնում աւանդութեան և կաթոլիկ եկեղեցու վարդապետութեան։ 2) Եկեղեցական իշխանութիւնն արգելել է իմ գրուածքները, առանց բացատրելու թէ ինչն է, և այդպիսով ոտքի տակ անել եկեղեց. օրէնքը։ 3) Ես երևան եմ հանել և ապացուցել, որ մի քանի եկեղեցականներ իրենց հոգեւորական թղթներով կատարելապէս հերետիկոսութիւն են տարածում. հերետիկոսները վարձատրուեցին, իսկ ես պատժուեցի։ 4) Ես ցոյց եմ տուել, որ եկեղեցու կարեւոր խնդիրներում սխառեմտութեամբ, ոչ թէ անգիտութիւնից կամ անհոգութիւնից, զեղծումներ են կատարում։ Ես պահանջեցի արժատարիլ անել այդ զեղծումները, մինչ շարունակուում են դեռ. զեղծում գործողներն իրենց պաշտօններում են մնացել, այն ինչ ինչ հալածում եւ պատժում։ Եւ այսպիսով եկեղեց. իշխանութիւնն ինքն էլ մասնակից է հանդիսանում յիշածս գործումներին և յանցանքներին»։

Դոն Սիլվիոյի մասին ցոյց է տալիս այն ճանապարհը, որով կաթոլիկ եկեղեցին շահաւոր լինել կարող է իւր հետևողների համար. այդ ճանապարհը սիրոյ, ճշմարտութեան ճանապարհն է, որի վրայ կանգնած են այժմ եկեղեցականների սխառեմտութիւնը, քմահաճոյքը, եկ. բարձր իշխանութիւնների բռնութիւնները՝ ստորին հոգեւորականների և ժողովուրդի վրայ, և այլն։ Եւ նա ասում է. «Եթե ինտոնական բուն ոգին ճշդ ուղից ցոյց տալու այս գործումները՝ դէմ է, որ ես նպատակ եմ գրել օր և գիշեր ձայն բարձրացնել—ինչ թողարկուած բարձր, իշխանութիւնից թէ ոչ։ Այդ գործումների դէմ կուսակցութեան կարիք չունի ոչ պակաս և ոչ որեւէ եկեղեցական թողութեան ուղղութիւն։ Գրա համար բաւական է ինչ Աստուծոյ պաշտօնային իրենք և իրիշտ»։

Կուսակցութեան (անկոնութեան) վերաբերմամբ Դոն Սիլվիոյի մասին հայտնացնում են, որ այդ պէտք է մարդկանց ազատ ընտրութեան և ունեցած ներքին կոշտութիւնը։ Այդ պատճառով և դէմ է նա իւրաքանչիւր մի ճնշման, որն ատելի է և ստատանալի։

Ժողովուրդի և կաթ. եկեղեցու իսկական շահերը հակացող այսպիսի հոգեւորականների ջանքերը՝ միացած բողոքող աշխարհական տարրերի ձգտումներին հետ՝ պիտի տապալեն վերջապէս Սպարիայում այն ծանրացող ոյժը, որ իւր գործիւնն անբանական վրայ է ոտնդնել։

Թիւրքերի վերջին ժամանակները քաղաքական աշխարհում ահագին ոտնդնել են անում. նա այլ ևս մեծ բան չէ համարում իւր հպատակ, փոքրիկ ժողովուրդներին հետ քշելու ուղիւ պէտք է արտաքին իշխանութիւնների դէմ կանգնել և ուղում, նրանց ունեցած իրաւունքները կը ճառար աշխատելով։ Այդ քայլերն անելու մի կողմից առերժ տուաւ ինքը Եւրոպան, իսկ միւս կողմից վերջին յոյն թերթական պատերազմում յաղթանակ տանելը, որից յետոյ սուլթանի պետութիւնն արդէն ընդ միշտ ապահովուած համարեց իրեն. Պատարիկ կոնֆլիկտն առաջադրեց վերջինս, սակայն կու տալ չկարողացաւ այն։ Բայց միթէ կըրոսահատուէ խալիֆների զօրեղ պետութիւնը. հարկաւոր էր նոր փորձ անել և արաւ Ահա «Frk. Zeitung» ի Գ. Պոլսի

թղթակիցը գրում է. Սուլթանի կառավարութիւնը մի նոր կարգադրութիւն է արել, որով կրկին թուրք կանգնել է ուղում եւրոպացիներին դէմ. նա հրամայել է, որ Թիւրքիայի բոլոր իրաւաբանները պաշտօնի մէջ մտնուց և գործ սկսելուց առաջ պարտաւոր են թրքական քննիչ յանձնաժողովի կողմից վկայական ձեռք բերել և իրենց ունեցած արտօնազրեքն ամեն տարի նորոգել։ Այս նոր կարգադրութիւնն ամենուրեք համարում է իւրեւ մի նոր օրինակ օտարների դէմ թշնամութիւն յարուցանելու։ Թիւրքիայում պաշտօնաւարում են, մասնաւոր մեծ քաղաքներում, ինչպէս են Գ. Պոլսի, Սալոնիկի, Ջիւրախի, Բէյրութի, հարկաւոր օտարազգի իրաւաբաններ, որոնց գոյութիւնը կարեւոր է մի կողմից զեւպանտների համար, միւս կողմից օտարացիների և օտարների մէջ ծագած վեճերի համար, որոնք բնական են խառն դատարանում (2 իշխուէթ)։ Բացի դրանից օտար իրաւաբանները, երբ նրանք թուրքերէն լաւ գիտեն, պաշտպանում են գործեր նաև գուտ թրքական դատարաններում... Վերջերս դանաղան մասնաւորական իրաւաբանները սկսել են աւանդութիւն բարոյն օտարազգի պաշտօնականներին դէմ, որի համար նրանք սուլթանի համալրական մարդկանց վրայ վստահ են։ Եւ արդէն օրինակներ են պատահել, որ դատը չէ կատարուել, որովհետեւ պաշտպանողները վերոյիշեալ պատճառները չեն ունեցել։ Այս նոր համաձայնական գլխաւոր նպատակն է այդպիսով ճանապարհ հաղթել նոր հիմնուած թրքական իրաւաբանական դպրոցի ունիւղիւրների առաջ, նաև, իբրեւ մի միջոց արքունի գանձարանը հարստացնելու համար։ Թղթակիցը վերջն աւելացնում է, թէ պետութիւնների ներկայացուցիչներն արդէն սկսել են զբաղուել այս նոր դէպքով։

Թիւրքա եւրոպական պետութիւնների ներկայացուցիչների անկարող լինին ըստ ամենայնի հակառակ կանգնել սուլթանի այս նոր կարգադրութեան, գտնել այն կէտում, որ արգելում է օտար իրաւաբաններին բուն թրքական դատարաններում գործ պաշտպանել։ Իսկ խառն դատարանների վերաբերմամբ անշուշտ պիտի յարմարուի եւրոպացիներին։ Յամենայն դէպս Թիւրքիան այս նոր թրքական է, պետաւոր կոնֆլիկտի նման, անկարող է ամբողջովին կու տալ։

Ար. Արեղնան

Մարտի 14 (Գերմանիա), 11 յունիսի (Ն. Մ.)

ԳԱՂԱԳԱԿՆ

ԹԻՒՐԿԻԱ

«Frank. Zeit.» ի Գ. Պոլսի թղթական հաղորդում է, որ Ռուսիան Բաղդադի երկաթուղին չինոյ ֆրանս գերմանական սինդիկատի հետ համաձայնութիւն է կայացրել, որով ինքն ևս պիտի մասնակցէ յիշեալ ձեռնարկութեանը։

—Բարձրագոյն դատաւարն մահուան պատժի է դատապարտել պետական խորհրդի նախկին անդամ Իսմայիլ Բեա, միլիոն, որն անցնալ տարի փախել էր արտասահման այն միջոցին, երբ հէնց նոր էր նշանակուել Թիւրքիայի ընդհանուր նահանգապետ։ Այժմ էլ նա գտնուում է արտասահմանում և դատաւիճիւր կայացած է նրա բացալայութեամբ։ Նրա կայքը պէտք է զբաւուի յարեանիս։

ԱՄՍՏՐԻԱ-ՈՒՆԴԱՐԻԱ

Լրագրները մանրամասնութեւն նկարագրում են Փրանց-Իոզիֆ կայսրի դէպի Բոհեմիայի մայրաքաղաքը — Պրագ կատարած ուղևորութիւնը։ Ճանապարհից դուրսնուած չեխական բոլոր քաղաքներում նրան հանդիսաւոր ընդունելութիւն էին ցոյց տալիս։ Առանձին հետաքրքրութիւն է ընծայում Տաբորում ցոյց տրուած ընդունելութիւնը։ Տաբորը Բոհեմիայի այն քաղաքն է, որը հոսի ժամանակ արմատական-բողոքական ուղղութեան կեդրոն էր և մինչև այժմ պահպանել է չեխ ազ-

գայնութեան գլխաւոր յենարաններից մէկի հոշակը։ Քաղաք մտնելիս, կայսրին, բացի պաշտօնական աւտոբիլական հիմնից, ընդունեցին չեխական ազգային հիմնով, Կայսրը դուրս եկաւ վազոնից և զրուցատրում էր չեխերէն տեղական պաշտօնէութեան, հոգեւորականութեան և աւտոական ազնուականութեան ներկայացուցիչների հետ։ Այդտեղ էր նաև Տաբոր քաղաքի պարլամենտական պատգամաւոր Մարիոշիկ Լաւզ։ Կայսրը դարձաւ նրան և շնորհակալութիւն յայտնեց առաջարկող արգիւնաւէտ աշխատանքներին նպաստելուն համար։ Լաւզը պատմականց. «Մտքը սիրով պատրաստ ենք այսուհետ էլ աշխատելու առաջարկում, բայց մենք չենք զերման ցանկանում ենք, որ չին ժողովուրդը չուտով ստանայ իրաւունքները, որ ցարդ մեծօրում էր նրան տալ։ Կայսրն այս բանի վրայ եկաւ։ «Ինչ է այդ էլ չուտով կըլինի»։ Պրագում այն ճառերը, որ փոխանակեցին իրար հետ կայսրն ու քաղաքագլուխը, քաղաքական այդպիսի իմաստ չունէին։ Կայսրի Պրագ մտնելու մասին հաղորդում են հետեւեալ։ Կէսօրին ժողովուրդը կենդանացել էին Փերայի ներքին և զօրպարտեցանքի, ինչպէս և դպրոցական աշակերտները շարքաւ գանգաւ էին փողոցներում։ Պրագի բերդաքաղաքը — Պրագը մտնելիս ժողովուրդը կայսրին ընդունեց անսովոր սոսկալականութեամբ։ Դարձապէս լրագրները փրանց-Իոզիֆ կայսրին ցոյց տրուած ընդունելութիւնը գաղտնի նախանձով անուանում են «բուռն և արգիւնի»։ Լաւու էին ցածագին աղաւաղներ և ուղիւններ, բայց ոչ թէ ի պատիւ աւտոբիլական կայսրի, այլ ի պատիւ միմիայն «Բոհեմիայի թագաւոր»։ Նոյն լրագրները հաղորդում են, որ ամեն տեղ, որ անող կանգնած էին գերմանական կորպորացիաներն ու ֆերայիները, չեխ ամբոյն առաձայնապէս աշխատում էր խլացնել գերմանական ուղիւնները չեխական «ալուս» կատարող աղաւաղներով։ 2 խեղճմանական խոշոր ընդհարումներ չեղան։ Այդ երկու առաջաւոր աղաւաղներն իր կուում էին միայն դրօշակների համար։ Նրանցից իւրաքանչիւրն իրենց աները դարգարել էր իւր ազգային դրօշակներով։ Քաղաքային տունն ու միւս հաստատութիւնները զարդարուած էին չեխական դրօշակներով։ Բայց այդ հաստատութիւններից մէկի վրայ մի ինչ-որ հրաշքով գերմանական դրօշակներ էլ էին ցցուել, և իսկոյն քաղաքային խորհրդարանում այդ մասին հարցմունք եղաւ, որից յետոյ գերմ. դրօշակները չեղան չեխական դրօշակների միջոց։ Նմանապէս գերմանական ուսանողները միւս թեան ընթերցարանի առաջ հաւաքուած ամբոյն պահանջում էր վերցնել այդ տեղ կառուած գերմանական դրօշակները։ Մի քանի հոգի սահմուղով բարձրացան վեր և ամբողջ ծափեր ստանալով ցրկեցին այդ դրօշակների մի մասը։

Ջանազան ուղևորութեանց մամուլը, քննադատելով կայսրի Պրագ կատարած ուղևորութիւնը, զանազան ձևով միմիայն միտքն է յայտնում, — թէ Աստուծոյ ամբողջ ապագան կախուած է այն բանից, որ գերմանացիները հաշտուեն չեխերի հետ։

ՓԲԱՆՍԻԱ

Պարիզում օրուայ խօսակցութեան նիւթը «Figaro» լրագրի խմբագրատանը կատարուած յեղափոխութիւնն է։ Ինչպէս յայտնի է, այդ լրագրի աղիւսներն ընդհանուր ժողովը որոշել էր պաշտօնից հեռացնել երկու խմբագրներին էլ — Ռոզէին և Պերիէին։ Ժողովին ներկայ էր 300 հոգի, որոնց ձեռքում կար 7000 ակցիա (լրագրի օւնի 20,000 ակցիա)։ Վերաստուգող մասնաժողովի նախագահ Պերետտ մի զեկուցում կարգաց, որի մէջ ոչ թէ միայն ապացուցանում էր Ռոզէի և Պերիէի անընդունակութիւնը, այլ և մեղադրում էր

Типографія А. И. Петрова, Голов. пр., № 12 Телефонъ 387